

FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA PROLETARIATULUI

(Clasa a XII-a) ;

CURSUL „PROBLEME FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI LUMII MODERNE ȘI CONTEMPORANE“

1. *Formarea proletariatului modern și începutul luptei sale.*

a) Apariția economiei capitaliste — apariția burgheziei și a proletariatu-
țului lui ;

Contribuția revoluției agrare la formarea proletariatului ;
Constituirea proletariatului modern odată cu revoluția industrială. Locul
și rolul proletariatului în societatea capitalistă ¹.

b) Fazele de început ale luptei proletariatului :

— mișcarea luddiților ² ;

— mișcarea chartistă ³ ;

— răscoalele țesătorilor lyonezi ⁴ ;

— răscoala textiliștilor silezieni ⁵ ;

Afirmarea proletariatului ca o nouă forță socială și politică.

2. *Socialismul utopic ⁶ și experiența lui Teodor Diamant în România ⁷.*

3. *Crearea socialismului științific.*

Izvoarele teoretice ale marxismului — curente înaintate de idei, apărute
anterior ⁸ ;

Marxismul se afirmă ca teorie și metodă revoluționară în toate dome-
niile gândirii ⁹ ; misiunea istorică a proletariatului, condus de partidul său re-
voluționar ;

Însemnătatea istorică a apariției marxismului — o revoluție în istoria
gândirii umane, în progresul științelor, uriaș salt în lupta proletariatului ;
Marx și Engels au elaborat *Manifestul Partidului Comunist* ¹⁰, din însărci-
narea „Ligii Comuniștilor“ ¹¹ (Londra, feb. 1848) ;

Participarea proletariatului european la revoluțiile din 1848 ;

Răspîndirea marxismului.

4. *Asociația internațională a muncitorilor (Internaționala I, 1864—1876).*

Coaliția exploataților, politica reacționară a unor guverne, → nece-
sitatea unirii proletariatului pe plan internațional ¹².

Apariția „Asociației internaționale a muncitorilor“ = Internaționala I
(Londra, 28 sep. 1864).

Documentele fundamentale ale Internaționalei : „Manifestul constitu-
tiv“ ¹³ și „Statutul“ ¹⁴ ;

Structura organizatorică : Consiliul General ¹⁵ și Secțiile Internațio-
nalei ¹⁶ ;

Îmbinarea luptei de clasă în domeniul economic, politic și ideologic ;

Concepții combătute : tradeunionismul, proudhonismul, lassalleanismul, blanquismul, anarhismul (bakunismul)¹⁷. Afirmarea puternică a marxismului.

5. *Comuna din Paris (18 mart. — 28 mai 1871)*.

Războiul franco-prusac (1870—1871) ;

Prăbușirea Imperiului al II-lea și instaurarea Republicii a III-a (4 sep. 1870)¹⁸ ;

Asediul Parisului (19 sep. 1870—28 ian. 1871)¹⁹ ;

Insurecția proletariatului parizian (18 mart. 1871)²⁰ — proclamarea Comunei (28 mart. 1871) — primul guvern revoluționar al clasei muncitoare ; Sprijinul dat Comunei de organizațiile de masă (sindicale, de femei), cluburile muncitorești, secțiile Internaționalei ;

Noul aparat de stat — Consiliul Comunei²¹ și Comisiile²² ;

Înfăptuirile social-economice ale Comunei²³ ;

Tratatul de pace cu Germania (10 mai 1871)²⁴ ;

„Săptămîna sîngeroasă“ (21—28 mai 1871)²⁵ ;

Cauzele înfrîngerii Comunei (condițiile grele obiective și unele greșeli) : lipsa partidului marxist conducător, izolarea de provincii, alianța claselor dominante din Franța și Germania, îngăduința și răgazul dat dușmanilor ;

Ecoul Comunei în lume ;

Însemnătatea Comunei — experiența ei a îmbogățit teoria socialismului științific : necesitatea lichidării aparatului de stat burghez, vigilența revoluționară etc.

Concluzie : Întemeietorii marxismului au dezvoltat continuu socialismul științific, îmbogățindu-l cu noi idei și concluzii, desprinse din dezvoltarea științelor și din practica revoluționară a maselor, ale căror adevăruri au fost și sînt confirmate de viață. În zilele noastre, marxismul se bucură de o uriașă răspîndire și forță de atracție, iar fiecare partid comunist, potrivit condițiilor concrete, poate contribui la dezvoltarea creatoare a marxismului.

Comentariu istoric

1. Proletariatul în societatea capitalistă este clasa muncitorilor salariați care lucrează în industrie și în activități de tip industrial, alcătuită din oameni care nu posedă mijloace de producție, fiind de aceea siliți să-și vîndă forța de muncă proprietarilor mijloacelor de producție — capitaliștilor, pentru a putea trăi. Proletariatul este principala clasă producătoare și exploataată care, fiind legată de cea mai înaintată formă de economie (marea producție), crește an de an. El este prima și unica clasă consecvent revoluționară din istorie, forța socială conducătoare a tuturor forțelor revoluționare în societatea capitalistă care luptă pentru desființarea oricărei exploatări.

2. Fiindcă muncitorii englezi, amenințați cu șomajul și pauperizarea, nu înțelegeau că vina pentru aceste nenorociri o poartă modul capitalist de a folosi mașinile, au început o acțiune, urmărind distrugerea mașinilor (sf. sec. al XVIII-lea — încep. sec. al XIX-lea). Mișcarea „distrugătorilor de

mașini“ s-a numit luddism, de la numele legendarului muncitor Ned Ludd, despre care se spune că ar fi fost primul care a întreprins o asemenea acțiune. Luddiții au acționat mai ales în principalele regiuni textile ale Angliei : Yorkshire, Lancashire, Nottinghamshire, cu participarea a zeci de mii de muncitori.

3. Chartismul este o formă superioară și mai bine organizată a mișcării muncitorești, care a luat locul luddismului. Mișcarea chartistă din Anglia este prima mișcare politică revoluționară de masă a proletariatului, care s-a desfășurat între 1838—1848. Această mișcare a fost determinată de situația economică grea a muncitorilor și de nemulțumirea, provocată în rândurilor lor, de reforma electorală limitată din 1832. Numele mișcării vine de la „carta populară“ publicată în mai 1838 de „Asociația muncitorilor din Londra“, care cuprindea 6 puncte : 1) votul universal pentru toți bărbații adulți ; 2) alegeri anuale pentru parlament ; 3) acordarea unei indemnizații deputaților ; 4) vot secret ; 5) circumscripții electorale egale ; 6) desființarea censului funciar pentru deputați. În 1839, petiția cu privire la transformarea cartei populare în lege, semnată de 1.250.000 de persoane, a fost respinsă de parlament. Altă petiție, care cuprindea și revendicări economico-sociale (limitarea zilei de muncă, ridicarea salariului, desființarea caselor de muncă forțată etc.), purtând 3.315.752 de semnături a fost respinsă de parlament în 1842. Ultima petiție, cu 5.710.000 semnături, prezentată parlamentului în 1848, a avut aceeași soartă ca și celelalte. Acest eșec a avut ca urmare regresul mișcării chartiste.

4. Deoarece principala revendicare a țesătorilor din Lyon cu privire la mărirea salariului a fost respinsă, aceștia s-au răscolat cu deviza „să trăim muncind sau să murim luptând“, în noiembrie 1831. A doua răscoală a „mătăsarilor“ lyonezi din aprilie 1834 urmărea instaurarea unui regim republican.

5. În general, meseriașii de pe continent aveau de suferit din cauza concurenței industriei și a importului de fabricate englezești. Deosebit de grea a fost situația țesătorilor silezieni, care lucrau la domiciliu pentru fabricanții speculanți și trebuiau să plătească marilor proprietari de pământ o „taxă de țesătorie“. Datorită lipsurilor și umilințelor, a izbucnit răscoala țesătorilor din satele Peterswalden și Langenbilau (1844), care au devastat fabricile lui Zwanziger și au distrus registrele de comerț, împreună cu câteva războaie mecanice noi. În urma intervenției armatei, 11 muncitori au fost uciși și 24 au fost răniți. Această răscoală a avut răsunet în statele germane și a constituit o dovadă că muncitorii pot acționa în mod independent.

6. Socialismul utopic a fost un curent al gândirii social-politice, care a construit planuri de reorganizare a societății, rupte de condițiile vieții reale și de lupta de clasă. Cei mai de seamă reprezentanți ai socialismului utopic au fost Claude Henri de Saint-Simon (1760—1824), Charles Fourier (1772—1837) și Robert Owen (1771—1858), care au dezvăluit unele contradicții ale capitalismului, căruia i-au făcut o critică aspră, moralizatoare. Planurile lor vizau transformarea societății capitaliste, prin simpla pro-

pagare a ideilor socialiste, prin acțiunile filantropice ale bogătașilor, prin forța exemplului experiențelor, făcute cu coloniile comuniste model. Dacă propunerile lor erau nerealiste, neștiințifice, ei au formulat totuși o serie de ipoteze valoroase, cu privire la unele trăsături ale viitoarei societăți socialiste și comuniste (proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, organizarea planificată a producției, obligația tuturor membrilor societății de a munci, repartitia bunurilor după muncă, respectiv după nevoi, dispariția claselor sociale etc.). Teoriile lor socialiste au constituit unul dintre izvoarele teoretice ale marxismului.

7. În țara noastră, adepți ai ideilor socialismului utopic au fost Ion Heliade-Rădulescu, Cezar Bolliac, C. A. Rosetti etc. Exponentul principal al acestor idei a fost Teodor Diamant care, pe baza ideilor lui Fourier, a organizat un falanster la Scăeni (azi pe teritoriul orașului Boldești-Scăeni, jud. Prahova), în anii 1835—1836. Era una din puținele încercări temerare făcute în lume, de aplicare a proiectelor, întocmite de gânditorii socialismului utopic de la începutul secolului al XIX-lea.

8. Este vorba de principalele curente de idei cunoscute sub numele de filozofia clasică germană, economia politică clasică engleză și socialismul utopic, care au apărut în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

9. Deși materialismul dialectic și istoric, economia politică marxistă și socialismul științific au o importanță covârșitoare în cadrul marxismului, dezvoltarea ulterioară a doctrinei lui Marx a dus la afirmarea sa ca teorie și metodă revoluționară în toate sferile gândirii, influențând întreaga viață spirituală contemporană.

10. *Manifestul Partidului Comunist*, elaborat de Marx și Engels și apărut în februarie 1848, a fost primul document-program al clasei muncitoare. În această lucrare, au fost fundamentate concepția comunistă despre lume, extinsă în domeniul vieții sociale, teoria luptei de clasă a proletariatului, rolul său istoric în edificarea societății comuniste.

11. „Liga comuniștilor“ a fost prima organizație comunistă internațională a proletariatului, embrion al partidului revoluționar al proletariatului, precursora a Internaționalei I. Ea a fost creată de Marx și Engels la Londra în iunie 1847 și a avut un rol important în propagarea socialismului științific și în desfășurarea evenimentelor revoluționare din 1848 în Germania. Această organizație și-a încetat activitatea în 1852, în urma măsurilor represive ale guvernului Prusiei împotriva comuniștilor.

12. Internaționala I a apărut și s-a dezvoltat în perioada maturizării și răspîndirii tot mai ample a capitalismului, în perioada de avînt a mișcării democratice și muncitorești care a urmat primei crize economice mondiale din 1857. În același timp, mișcările naționale burghezo-democratice au trezit aspirația spre solidaritate internațională. Inițial, internaționalismul proletar s-a manifestat sub forma solidarizării muncitorilor din diferite țări în lupta împotriva capitalismului, care căuta să-i învrăjbească pe muncitori, atunci cînd recurgeau la acțiuni greviste. De aceea, în acel moment istoric, s-a manifestat o năzuință în continuă creștere printre muncitori spre unificarea forțelor lor pe scară internațională, pentru a lupta

împotriva înăbușirii exploatării. Crearea Internaționalei a fost rezultatul unei lupte îndelungate, duse de Marx și Engels pentru organizarea mișcării muncitorești, pentru crearea partidului revoluționar al clasei muncitoare, care apărea tot mai necesar în acele condiții istorice. Internaționala a luat ființă la mitingul comun al reprezentanților muncitorilor englezi și francezi din sala Saint Martin din Londra, convocat pentru a protesta împotriva înăbușirii răscoalei poloneze din 1863 (28 sep. 1864); au participat și reprezentanți ai muncitorilor din alte țări. Internaționala a promovat dialogul dintre marxism și alte curente de idei și a avut un rol însemnat în combaterea curentelor străine, mic-burgheze în mișcarea muncitorească. Congreșele acestei organizații de la Geneva (1866), Lausanne (1867), Bruxelles (1868), Basel (1869) și Haga (1872), au marcat afirmarea puternică a marxismului în mișcarea muncitorească.

13. „Manifestul constitutiv” al Internaționalei I a fost documentul său programatic, care relua ideile de bază din *Manifestul Partidului Comunist*, expunând scopurile și sarcinile luptei proletariatului, ale mișcării muncitorești internaționale. El pune accentul pe lupta politică, arătând necesitatea unității clasei muncitoare și a partidului proletar, pentru cucerirea pe cale revoluționară a puterii politice și desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție. Totodată, se sublinia că doar o politică externă democratică, pusă în slujba păcii, corespunde intereselor clasei muncitoare.

14. „Statutul” Internaționalei a fost alt document programatic care pornea de la principiul că proletariatul trebuie singur să se elibereze din punct de vedere economic. Acestui scop trebuia să-i fie subordonată orice mișcare politică, Internaționala urmînd să îndeplinească sarcina „de a servi drept centru de legătură și de colaborare între asociațiile muncitorești, care există în diferite țări” și care urmăresc scopul arătat mai sus. Statutul stabilea structura organizatorică a Internaționalei. Congresul anual, organul suprem al Asociației, desemna pe membrii Consiliului General, alcătuit din reprezentanți ai muncitorilor din diferite țări; el trebuia să conducă întreaga activitate a Internaționalei între congrese. Conform Statutului, erau permise în Internațională, alături de partidele politice, toate organizațiile muncitorești (de ajutor reciproc, culturale, cooperative etc.) și chiar unele persoane particulare.

15. Consiliul General avea obligația de a stabili contactul internațional între asociațiile muncitorești din diferite țări și de a le angaja într-o acțiune simultană, coordonată în anumite situații grave, ca de pildă atunci cînd avea loc un conflict internațional. De aceea, el trebuia să informeze permanent pe membrii Internaționalei în legătură cu acțiunile clasei muncitoare în orice țară și să pregătească problemele de ordin general, care trebuiau discutate de toate asociațiile muncitorești. Consiliul General și-a stabilit sediul la Londra, iar Marx a fost membru al acestuia și sufletul Internaționalei.

16. Secțiile erau celulele de bază ale Internaționalei, constituind adevărate centre naționale, care aveau dreptul să-și aleagă un secretar-corespondent. Fiecare secție avea libertatea de a acționa prin aplicarea princi-

piilor generale la condițiile concrete ale mișcării muncitorești din fiecare țară. În țara noastră, Asociația generală a muncitorilor din Timișoara, alcătuită din inițiativa lui Carol Farcaș și Gheorghe Ungureanu în toamna lui 1868, a devenit în primăvara lui 1869 secție a Internaționalei și și-a creat subsecții la Reșița, Anina și Arad.

17. Pentru toate aceste curente (ideile susținute, falistatea și caracterul dăunător al acestora, înfrângerea lor de către marxiști) a se vedea studiul *Internaționala I (1864—1876). Crearea, activitatea și semnificația sa istorică*, publicat în acest volum.

18. În urma capitulării necondiționate a împăratului Napoleon al III-lea la Sedan, în Paris a izbucnit o mișcare populară cu lozincă: „Vrem Republica și apărarea patriei“ (4 sep. 1870).

19. În timp ce se desfășura asediul Parisului, știrea capitulării marelui Bazaine la Metz (27 oct. 1870) a făcut să crească starea de spirit revoluționară și patriotică în rîndul maselor pariziene, deși în condițiile asediului ele simțeau din plin lipsa alimentelor și a combustibilului. Teama de masele populare, și mai cu seamă de proletariat, a îndemnat guvernul provizoriu, condus de generalul Trochu, să încheie un armistițiu cu inamicul prusian.

20. Insurecția a izbucnit după încercarea făcută de către Louis Adolphe Thiers, noul șef al guvernului, de a dezarma Garda națională. Aceasta a fost însă sprijinită de muncitorimea pariziană, care, indignată de politica trădătoare a burgheziei era pregătită să reînceapă lupta cu germanii, care înconjurau Parisul.

21. După evenimentul de la 18 martie 1871, Comitetul Central al Gărzii Naționale a preluat puterea în Capitală, în timp ce guvernul burghez se afla refugiat la Versailles. Alegerile din 26 martie au dus la constituirea Consiliului Comunei, alcătuit la 28 martie din 84 de membri; el a preluat puterea. Consiliul Comunei era organul suprem de conducere al întregii puteri, în care rolul conducător îl aveau muncitorii. Cuprindea 9 comisii, corespunzătoare unor ramuri de administrație, iar sprijinul său îl constituiau Secțiile Internaționalei, cluburile muncitorești, organizațiile sindicale și organizațiile de femei. Membrii Consiliului erau responsabili pentru activitatea desfășurată și revocabili în caz de abateri. Această conducere a Comunei nu era omogenă, fiindcă existau neînțelegeri între blanquiști și proudhoniști.

22. Cele 9 comisii corespundeau câte unei ramuri administrative; fiecare era alcătuită din 5—8 persoane, care făceau parte și din Consiliul Comunei. Toate comisiile erau conduse de o Comisie Executivă, compusă din 7 membri, de care depindea direct Comitetul salvării publice, înființat la 1 mai 1871.

23. Măsurile revoluționare luate de Comună au urmărit să zdrobească vechiul aparat de stat burghez și să organizeze un nou tip de stat, proletar, prin înființarea Consiliului Comunei și a comisiilor, și să soluționeze, în interesul oamenilor muncii, problemele social-economice acute. Astfel, de pildă, au fost confiscate fabricile părăsite de patroni, iar comitetele

muncitorești care le-au preluat au organizat producția. Au fost îmbunătățite condițiile de muncă și de locuit ale muncitorilor, fiind anulate toate restanțele de chirii. Biserica a fost despărțită de stat și averile ei au fost expropriate. Comuna a manifestat totodată și un deosebit interes pentru problemele de artă, cultură și învățământ.

24. Prin tratatul de pace franco-german de la Frankfurt pe Main, Franța a pierdut Alsacia și Lorena răsăriteană, fiind silită să plătească și o despăgubire de 5 miliarde franci-aur.

25. Thiers, dispunând de 100.000 de prizonieri francezi, eliberați cu consimțământul lui Bismarck, a ordonat atacarea Parisului Trupele versailleze, în urma unei trădări, au pătruns prin poarta Saint-Cloud și au reușit să-i înfrângă pe comunarzi, care au luptat eroic, apărând fiecare bariadă (21—28 mai 1871). Ultimele lupte s-au dat în cimitirul Père-Lachaise și s-au încheiat cu masacrul de la „Zidul federaților“.

Comentariu metodic

Prin faptul că se referă la evenimente de excepțională importanță istorică, lecția capătă o deosebită însemnătate. Scopul său principal este înțelegerea modului cum s-a format conștiința de clasă a proletariatului, a rolului pe care îl are de îndeplinit clasa muncitoare pentru transformarea revoluționară a societății și cum a acționat ea, cu tot mai multă hotărâre, în acest sens.

Această lecție are un conținut științific complex, dând posibilitatea unor corelări cu filozofia, economia politică și cunoștințele social-politice. Totodată, elevii vin în contact cu o serie de noțiuni (tradeunionism, proudhonism etc.), care necesită o explicație accesibilă, prin folosirea metodei comparației. Profesorul poate, la începutul lecției, să facă o dezbatere cu elevii, valorificând cunoștințele dobândite la lecția intitulată „Dezvoltarea relațiilor capitaliste și începuturile epocii moderne“, după care poate apoi trece la prezentarea modului în care s-a afirmat tot mai puternic proletariatul, ca forță socială și politică, prin lupta sa anticapitalistă.

Este bine să se insiste asupra necesității unei teorii revoluționare cu caracter științific și a unui partid, care trebuie să conducă în mod organizat pe muncitori în lupta lor revoluționară. De asemenea, este indicat ca atenția profesorului să se îndrepte către influența pe care a exercitat-o marxismul în mișcarea muncitorească din România, după care se arată legăturile acestei mișcări cu mișcarea internațională a muncitorilor.

Stimularea gândirii elevilor și capacității lor de analiză se poate realiza prin întrebări: este oare posibilă apariția relațiilor socialiste în cuprinsul orînduirii capitaliste, cum se explică opoziția între teoria marxistă și religie? etc. O altă posibilitate de a dirija gândirea elevilor spre latura cauzală a unor fenomene și spre căutarea unor consecințe, care pun în evidență însemnătatea unor evenimente, am putea-o avea cu întrebările: care sînt cauzele apariției marxismului în Germania? de ce marxismul reprezintă o revoluție în gândirea umană? etc.

Pentru localizarea principalelor centre de activitate revoluționară a lui Marx și Engels, a celor legate de răspîndirea marxismului, de prezența unor secții ale Internaționalei, se impune folosirea hărții murale „Europa între 1815—1871“.

Interesul pentru cunoașterea și atenția elevilor avem posibilitatea să-l potențăm prin folosirea selectivă, și la momentul potrivit, a diapozitivelor, care înlesnesc discuțiile și contribuie la dezvoltarea spiritului de observație. În acest scop, poate fi utilizat setul alcătuit de C. Bușe și M. N. Popa, *Istoria modernă universală*, București, 1974, partea I, diapozitivul 57; partea a II-a, diapozitivele 11—17, 21, 24, 25, 28—33.

O imagine cuprinzătoare asupra începutului și dezvoltării mișcării muncitorești putem crea prin lectura și comentarea unor fragmente din *Culegerea de texte pentru istoria universală-epoca modernă*, coordonator Camil Mureșan, Editura didactică și pedagogică, București, 1973—1974, vol. I, 1640—1848, pag. 214, 225; vol. II, 1848—1918, pag. 3, 4, 7, 87—98, 255, 258 etc., din care vom alege ceea ce ni se pare a fi mai semnificativ. A se vedea, în acest număr al revistei, *Izvoare istorice comentate*.

BIBLIOGRAFIE

1. W. Foster, *Istoria celor trei internaționale*, Editura politică, București, pag. 39—108.
2. A. Vianu, *Internaționala I*, Editura științifică, București, 1964.
3. J. Bruhat, J. Dautry, É. Tersen, *Comuna din 1871*, Editura politică, București, 1962.

OCTAVIAN CRISTESCU